

6. Wainwright G. L. The preservation of ancient monuments // *Archaeology and nature conservation*. — Oxford, 1985. — 168 p.
7. Deutsche Denkmalschutzgesetze. — Deutsches National Komitee für Denkmalschutz Geschäftsstelle beim Bundesminister der Innern. — Bonn; Oedekoven: Kounen Druck und Veriag GmbH, 1982. 235 p.
8. Филатов А. И. Зарубежный опыт государственного управления охраной культурного наследия // *Историческое наследие Крыма*. — 2003. — № 1. — С. 31–36.

УДК 343.232:347.513

Ван Цзянь

КОМПЕНСАЦІЯ ШКОДИ ТА ЗБИТКІВ, ЩО СПРИЧИНЕНІ СКОЄННЯМ ЗЛОЧИНУ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХІД

Сьогодні ми знаємо, що процес розвитку суспільства безперервний і нерівнозначний. Разом з тим праці відомих віктимологів А. Джужі, В. Присяжнюк, В. Рівмана, В. Тулякова свідчать про те, що гармонізація взаємовідносин органів соціального контролю з потерпілими від злочинів надає певні перспективи обмеження кримінальності через встановлення злагоди та гармонії у суспільстві.

У багатьох країнах сучасності потерпілі мають право на відшкодування збитків у вигляді виплат або послуг з боку правопорушників, що заподіяли їм шкоди.

Правове регулювання відносин громадян і юридичних осіб у сучасних умовах можливо лише на основі загальноприйнятих у світі принципів приватного права. А це вимагає нових підходів як до правозастосування, так і до правотворчості, однією з діючих форм якої є прийняття компетентними органами компенсаційних приписів, що спрямовані на відшкодування шкоди громадянам, організаціям, державі й суспільству в цілому. Разом з тим компенсаційні норми — це не новела законодавства. Їхнє становлення й розвиток має тривалу історію.

У процесі присвоєння продуктів природи здійснювався безперервний вплив людини на навколишнє середовище. У свою чергу, природа сама робить як позитивний, так і негативний вплив на людину. Різного роду катаклізми, стихійні лиха заподіюють людському суспільству величезний збиток, при цьому, нерідко, порушуючи нормальний хід його розвитку. У результаті чого поступово виробляється своєрідний механізм самозахисту людства від негативного впливу природи. Цей механізм містить у собі різні заходи, спрямовані на попередження збитку, а також на ліквідацію шкідливих наслідків стихійних лих. Однак ці міри не можуть повністю усунути зруйнованого. Тому в суспільстві завжди формувалася певний фонд, у якому концентрувалися ресурси для негайного відшкодування різного роду втрат.

Із цією метою в складі сукупного суспільного продукту необхідно було мати певну «надлишкову» частку, що направлялася б на компенсацію втрат і стано-

вила компенсаційний резерв. Завдання відшкодування шкоди перетворилося у важливу організаційно-економічну й правову проблему держави.

На певному етапі суспільного розвитку такий «компенсаційний» фонд у різних формах став проявлятися в окремих регіонах. В основному існували дві форми компенсації — натуральна й грошова.

Перша форма була поширена на ранніх стадіях розвитку людського суспільства. Так, наприклад, у Японії протягом декількох сторіч органи державної влади збирали щорічно з населення рис або просо, зберігали їх в особливих складах і роздавали в голодні роки. В Ісландії в середні віки місцеві селянські союзи відшкодували в натурі своїм членам збитки від «градобою». У старогерманських «коров'ячих гільдіях» часто в натуральній формі відшкодувалися збитки від падежу худоби. Грошова ж форма компенсації була поширена в більш пізні історичні періоди, однак у цей час натуральна форма не втратила свого значення. Таким чином, у самому процесі взаємодії людини й природи закладена об'єктивна необхідність у виникненні компенсаційних норм.

Така ж схема з давнини розпочала використовуватися у взаємовідносинах злочинця та потерпілого. Суто концепція віктимологічної політики в юридичній літературі Китаю, наприклад, виникла в середині VIII століття й не втратила своєї значимості в XXI столітті. Перші досягнення китайської віктимологічної політики були зроблені в законодавстві «Кримінальні встановлення ТАН (618–907 р. н.е. древнього Китаю) (Тан люй шу й)». У них міститься концепція «повернення шкоди, заподіяної особі, потерпілій від злочину». Встановлення говорили: «Якщо [об'єкти присвоєння] уже витрачені, то при покараннях смертю або відправленням у заслання вони не стягуються. У всіх інших [випадках] їх стягують. Крадій відшкодує подвійно».

Крадій відшкодує подвійно — мається на увазі, що крадія, за те що пристрасть до речей обтяжує [його провину], зобов'язує відшкодувати подвійно. Мається на увазі [подвоєння] такого роду, як: украв на 1 чи, відшкодує на 2 чи. При цьому факт відшкодування збитку не впливає на покарання підсудного.

Ядром діяльності юстиції є покарання злочинця, а проблема компенсації потерпілому від злочинів являє собою вторинну мету.

Така практика застосовується з найдавніших часів. У порівнянні із древнім законодавством Китаю, у цей час у кримінально-правовій системі КНР більш чітко виписані принципи захисту прав потерпілих. Доповнення Конституції Китайської Народної Республіки, прийняте на 2-й сесії Всекитайських зборів народних представників десятого скликання 14 травня 2004 р., уперше закріпило концепцію: держава дотримує й захищає права й свободи людини й громадянина.

У цей час у Китаї народні суди середньої й вищої інстанції заснували спеціальні комісії, що займаються розглядом позовів про відшкодування у кримінальному процесі.

У більшості випадків реалізація справедливого й своєчасного відшкодування шкоди, заподіяного збитку жертвам злочинів правомірно забезпечується

у кримінальному процесі. У наші дні усе більше суддів виносять альтернативні, конструктивні рішення, намагаючись розмірити міру покарання зі злочинном. Практика свідчить, що засуджені за тяжкі злочини, звільнені на поруки й засуджені за дрібні злочини, відповідно до рішення суддів, повинні виплачувати компенсацію своїм жертвам у карному судочинстві. Як уперше вказує в п. 2 ст. 82 УПК КНР від 1 січня 1997 р., потерпілий є одним із суб'єктів процесу. Він має право брати участь у судовому засіданні й вимагати одержання відшкодування заподіяного матеріального збитку. Інакше кажучи, потерпілий як суб'єкт процесу одержав усіляку гарантію в правовому суспільстві для реалізації свого процесуального права, закріплену в законі.

Разом з тим у Китаї інститут компенсації носить не характер адгезійного позову, властивий євразійській правовій родині, а є інститутом кримінального права. Це підкреслює значимість дотримання прав потерпілого як одного з учасників кримінально-правових відносин.

Стаття 36 Кримінального кодексу КНР встановлює, що «з огляду на те, що злочинний елемент злочинною поведінкою завдає економічної шкоди, положеннями дійсного Кодексу, крім кримінальної відповідальності, передбачається для таких осіб, виходячи з обставин зробленого ними злочину, цивільна відповідальність у вигляді компенсації матеріального збитку. Злочинний елемент, що несе цивільну відповідальність у вигляді компенсації, одночасно карається штрафом. Якщо його майна недостатньо, щоб зробити повну виплату, або в нього немає майна, він повинен виконати обов'язок по компенсації заподіяної шкоди».

Таким чином, законодавці затвердили положення потерпілого в карному праві й процесі забезпечення кримінально-правових гарантій дотримання прав людини, але на шляху впровадження компенсації в практику існують серйозні перешкоди. Уточнимо, що необхідно крок за кроком удосконалювати соціалістичну демократію й зміцнювати соціалістичну законність. У цей час Китай перебуває на початковій стадії соціалізму, головною метою якого є побудова «гармонічного суспільства». Цей період, протягом якого, відповідно до Конституції Китайської Народної Республіки, буде забезпечене приведення чинного законодавства у відповідність із новелами Конституції, зв'язаними, насамперед, із забезпеченням прав і свобод особи. Карна профілактична політика попередження злочину й інших форм поведінки, що відхиляється, стають елементами розвитку концепції політичного й правового забезпечення дотримання й охорони законних прав і свобод жертв злочинів. У цьому зв'язку, можливо, китайським законодавцям варто прислухатися до думки В. Тулякова, що запропонував внести зміни в КК України 2001 року, а саме ввести в КК компенсаційні міри. Запропонована А. Денісовою, Т. Присяжнюк, В. Туляковим редакція ст. 53¹ КК в узагальненому вигляді реалізується у такій нормі: «Компенсація — грошове стягнення, що накладає суд у випадках, установлених в Особливій частині цього Кодексу в трикратному розмірі заподіяного потерпілому матеріального збитку. Перша й друга частина стягнення направляються потерпілому на відшкодування фізичного, матеріального, морального й емоцій-

ного (психологічного) збитку. Остання третина направляється на погашення судових витрат і витрат держави на розслідування й судовий розгляд справи». Це відкриває певні шляхи реалізації віктимологічного напрямку в сучасному кримінальному законодавстві України та гарантує послідовний захист прав людини. З другого боку орієнтування китайських законодавців на таку редакцію чинної ст. 36 Кримінального кодексу КНР може надати додаткових перспектив щодо поліпшення прав потерпілих від злочину.

УДК 340.113

С. П. Кравченко

О ЯЗЫКОВЫХ ОСНОВАХ ФОРМИРОВАНИЯ КАТЕГОРИАЛЬНОГО АППАРАТА ЮРИСПРУДЕНЦИИ

Онтологическое единство языка и права проявляется в процессе формирования юридической действительности в словесно-знаковой системе. Этот процесс является одним из самых первичных и постоянных, который непосредственно выполняется при проникновении в правовую реальность, правовую систему, законодательство и состоит в образовании юридических понятий и категорий. Формирование категориального аппарата юриспруденции имеет свои последовательные стадии и элементы. И первичность в стадийном положении отводится, безусловно, языку. В юридической сфере концепты могут быть определены применительно как к позитивному праву, так и реалиям социально-правовой действительности. В процессе репрезентации различных правовых объектов и явлений, в ходе умственных рассуждений и языкового их отражения происходит формирование концептов, концептуальных позиций, правовых категорий. Данный процесс весьма сложен и многогранен, поскольку опирается на меняющиеся и часто противоречивые правила и формулы, специфику правовоззрений, а также на крайне изменчивые формы поведения людей и явления социально-экономического, психологического, лингвистического, этического порядка. Однако благодаря постоянному развитию понятийно-категориального аппарата возможно осмысление динамики конкретных государственно-правовых явлений, проникновение в их сущностную нагрузку.

Категориальный аппарат юриспруденции представляет собой целостную систему понятий и категорий, которые обладают общими характерными чертами и ориентированы на общие модели, при общем режиме их применения. Языковая специфика отражения юридической действительности выражается в неоднородности самого языка права [1, 85]. Он рецептирует язык римского права, впитывает элементы общего языка, базируется на научной юридической традиции формулирования терминологической основы, переплетает словари различных технических дисциплин, отражает тенденции развития информационного пространства. И в этом аспекте точность терминологической (кате-